

**Analyse af
Kingos salme ”Far, Verden, far vel” og N.F.S. Grundtvigs salme ”De Levendes Land”
Af Kasper Støvring, 1.5.2020, www.kulturkritik.dk**

Kingo og Grundtvig mellem himmel og jord

Lad os se på et par ædelstene i det, der kaldes den danske salmeskat. Det skal dreje sig om Thomas Kingos salme <http://www.dendanskesalmebogonline.dk/salme/615> ”Far, Verden, far vel” (også kendt som den XI. Sang eller ”Keed af Verden, og kier ad Himmelen”) fra 1681 og N.F.S. Grundtvigs salme <http://www.kalliope.org/da/digt.pl?longdid=grundtvigandresalmera3> ”De Levendes Land” fra 1824.

En metrisk analyse vil vise, at de to salmer har samme versemål. Skanderer man teksterne, vil man kunne identificere rytmeskemaet som daktyler med optakt og med en trykstærk stavelse til sidst. Skemaet går for så vidt ”ikke op”, men analysen er tiltrækkelig til at vise, at salmerne mimer hinanden formelt ved anvendelsen af den faldende rytme.

At der også gør sig tematiske ligheder gældende mellem de tre tekster – fra henholdsvis barokkens og romantikkens epoke – er naturligvis oplagt, og det er da heller ikke nogen stor opdagelse, at Grundtvig skrev en modsalme til Kingo.

Men lad os se på de to salmer hver for sig.

Kingos dualisme

Kingos salme ”Far, Verden, far vel” er med rette blevet betegnet som et mægtigt barokepos. Kompositionen har en fast struktur og giver et eksemplarisk udtryk for barokkens dualistiske tilværelsesforståelse med dens radikale skel mellem denne verden og paradislivet. Det jordiske liv fremstilles konsekvent i et evighedsperspektiv som et slør, en tåge af bedrag, og først i det hinsides findes den fulde forløsning – ”i Abrahams skød”.

Det overordnede tema er frigørelsen fra jordelivets eksistens, der har karakter af en slaveeksistens (strofe 1); friheden fra tvangen og ubestandigheden i det jordiske vindes først i kraft af Gudsforholdet, der nødvendigvis medfører en afsked med verden. Heri ligger foragten for den timelige verden, der – i overensstemmelse med det gennemgående vanitas-topos – bestemmes som ren forfængelighed og indholdsløshed. Som det hedder hos Prædikerens 1,2:

”Endeløs tomhed,
Sagde prædikerens,
Endeløs tomhed,
Alt er tomhed”.

Både fysiske fænomener og ædle følelser, materielle og symbolske værdier afvises i Kingos salme, alt er ligegyldig jagen efter vind i forhold til evigheden, og hvis man indbilder sig noget andet, bliver man skuffet. Livet har nemlig en bedragerisk overflade, den er som ”skinnende glar” (strofe to), eksistensen er en skyggeverden og således en ufuldstændig kopi af den sande evighedsessens. Salmen rummer en række klassiske billeder på tomheden, ikke mindst bobler, der jo både er

glimrende og skrøbelige, øjeblikkelige, opblæste forgængelighedssymboler, og med billedet af "Ise-skrog" (strofe to), det skrøbelige is, vil salmen vise, at hengivelsen til jordelivet er som at stå på et tyndt lag is, der snart vil bryde og medføre, at man ryger ned i den jordiske verdens kolde vand.

Strofe tre viser i form af dens mange retoriske spørgsmål det nyttesløse ved menneskers gøren og laden: "Hvad er mit arbejde? min møje? min sved?" Også her alluderes der til Prædikerens, nemlig 1,3: "Hvad udbytte har et menneske af alt, / hvad det slider med under solen?" Også rigdom og penge afvises (i strofe fire): "du jorderigs afgud i skinnende muld". Guld er også et bedrag og nedskrives til blotte metaller i undergrunden, intet andet end brugsgenstande, der leder bort fra Gud. Det nærmeste skriftsted er her Matthæus 6, 24: "Ingen kan tjene to herrer. Han vil enten hade den ene og elske den anden eller holde sig til den ene og ringeagte den anden. I kan ikke tjene både Gud og mammon." Mammon som udtryk for forgængelighed og -fængelighed. I strofe fem er det æren, der afvises, fordi den ledsages af misundelsen; tilbedes man officielt, kan man godt forberede sig på et bagholdsangreb!

Strofe seks fremviser yndest og gunst – pyntesygen – som en tåge (en "dunst"), der forsvinder med solens, dvs. Guds, lys. De mennesker, der nyder gunst, er i offentlighedens søgelys, men nyder her kun en flygtig opmærksomhed ("som tusind har øjne og dog løber blind"). I strofe syv hedder det:

"Ak, venskab og tro,
som alt efter lykken véd fløjen at sno
Du smukke bedrager, du heldige skalk,
som skuffer så tit i bedrøvelsens kalk,"

Her skildres venskab som en vejrhane, der drejer sig efter vindens retning, ja, venskab personificeres som en bedrager og slyngel, der fylder bægeret med skuffelse.

I overensstemmelse med en lang tradition for symbol- og metafordannelse i kristen poesi sondres der mellem lys og varme i strofe otte. Hvor lyset er guddommeligt, er varmen djævelsk, den symboliserer i Kingos salme begær, elskov: "kødelig lyst, som mangan med dødelig læber har kyst". De dødelige læber kan henvise til kønssygdom eller forbudt erotik, under alle omstændigheder er pointen, at begæret er flygtigt. Det sammenlignes med "fængende tønder", dvs. med en flyvende gnist, der får mennesker til at brænde i helvede, i de "evige luer". Når det erotiske er et afgørende element i salmen, skyldes det, at selve den jordiske verden anskues som opsminket og opblæst (som boblerne) ret lig en skøge, verden *er* en skøge.

På dette afgørende punkt står Kingos salme også i modsætning til Grundtvigs, netop fordi der ingen værdifuld kærlighed er i det jordiske hos Kingo, kærligheden er reduceret til ren begær, til varme helvedeslammer; den adskillelse mellem den jordiske eros og den kristne agape, som forsones hos Grundtvig, er fuldbyrdet i Kingos barokepos. Kun i evighedslivet er der kærlighed, dér hvor man endelig er hjemvendt til patriarkens skød og har forladt den svigefulde verden, Babylons skøge med den "favre gestalt" og "kødelige lyst". Således er verden forlokkende og falsk.

I strofe ni indtræffer så den centrale vending i salmen. Efter afskeden med verden, negationen af det jordiske, lovpriser nu det hinsidige, som jeget hele tiden har kunnet se frem til, netop "i Abrahams skød", hvor de troende samles. I Romerbrevet (kapitel fire) hedder det, at Abraham er fader til alle troende, men den præcise allusion er lignelsen om den rige mand og Lazarus i Lukas 16, 22. "Så døde den fattige, og han blev af englens båret hen i Abrahams skød."

Hvad kendetegner dette paradisliv i det hinsidige? I strofe ti hedder det, at den cyklus, der bestemmer jordelivets gang, er brudt. I evigheden er alt vår, og alting modtager stråler fra Kristus. Dagen er evig, som det hedder i Johannes' Åbenbaring 21, 23 om det ny Jerusalem: "Og byen har ikke brug for sol eller måne til at skinne i den, for Guds herlighed oplyser den, og Lammet er dens lys." Rigdommen i det hinsidige er total og bestandig (strofe elleve), og æren udgår ikke fra bedrageriske magter, men fra Jesu trone (strofe tolv), jf. Matthæus 19, 28: "Jesus sagde til dem: 'Sandelig siger jeg jer: Ved verdens genfødelse, når Menneskesønnen tager sæde på sin herligheds trone, skal også I, som har fulgt mig, sidde på tolv troner og dømme Israels tolv stammer'."

I denne paradistilstand er alt forgyldt af herlighed fra Jesu offer, og Satan ærgrer sig, fordi det frelste menneske er ude af hans rækkevidde. I den efterfølgende strofe tretten personificeres døden som en misundelig skikkelse, fordi heller ikke døden kan nå de frelste; de er ikke længere under dødens herredømme. I det hinsidige er *alt* anderledes end i det dennesidige; hvad der er på den ene side, er absolut ikke på den anden, den gensidige frastødning er endegyldig i dette voldsomt polariserede verdensbillede: Der er yndest, men ingen misundelse, Jesus er den eneste ven, men dog den sande ven, der elsker og elskes igen, kærligheden er evig.

Den sidste strofe femten fremviser et herlighedsliv for de frelste opfyldt af evig lyst og fryd til åndeligt forfriskende basunklange, for hele herligheden kommer fra Gud.

Grundtvigs gen-tagelse af paradislivet

Det er velkendt, at Grundtvig skrev "De Levendes Land" i 1824, efter at han havde gennemlevet et af sit livs større kriser. Befrielsesvisionen gennemsyrrer da også salmen, der giver udtryk for den nye kristendomsforståelse, der vandt frem hos Grundtvig på dette tidspunkt og fik ham til at vende sig mod den store læremester Kingo og dennes dualisme. Det er den såkaldte "efterklang" hos Grundtvig. "De Levendes Land" er en slags programerklæring i den forstand, at salmen udtrykker en anerkendelse af det jordiske, men *med* erkendelsen af syndefaldet; "De Levendes Land" udgør en storladet bestræbelse på at tage jordelivet igen – efter Kingos lige så imponante afsked med det.

De første tre strofer i "De Levendes Land" besynger det dejlige land, paradislandet, hvor der ikke findes savn, og hvor tiden er ophævet – "hvor haaret ei graaner". Det er altså det forjættede land, som kendes fra barnets umiddelbare følelse og skuen, det land som voksne kun husker, og som kun er en skygge af det egentlige paradisliv.

Disse tre strofer – erindringen om paradislivets skønhed uden forgængelighed og savn – afløses af de følgende tre strofer (strofe fire til og med seks), der angår det futile forsøg på genskabelse af paradislivet og drømmen om det. Salmen udtrykker her de voksne menneskers umulige drøm om genskabelse: "flygtige Drøm / Om Evigheds-Øen i Tidernes Strøm". Drømmen forhindrer livets udfoldelse her og nu, på godt og ondt, og strofen viser også det umulige i at ville gøre sig til Gud: "Halvgude-Livet i Dødninge-Sal". I denne sammenhæng skal man også forstå det stærke og ikke mindst fra Kingo velkendte symbol på det skrøbelige, snart forsvindende liv: "Du skinnende Boble paa Tidernes Strøm!"

Forsøget på at genskabe paradislivet i kunsten, i digtets lignelse, er også forgæves – "Forgiæves dig Skjalden, med Mund og med Pen / Af glimrende Skygger vil skabe igjen" – hvori der også ligger et selvopgør, et opgør med det romantiske kunstsyn, der prægede den yngre Grundtvig (hertil kommer

et opgør med den døde bogstavlærdom). Kunsten er et forførende narreværk, når den skaber ”Evheds-Perlen i Tidernes Strøm.” Og som med barnets umiddelbare skuen, den barnligt naive tilgang til paradiset, der er tabt hos de voksne, medfører kunstens bedrag ligesom det skønne, opsminkede bedrag hos Kingo, at man vender ryggen til livet. Ganske vist ikke en venden sig bort i kraft af nødvendighed, som i Kingos bodskristendom, men som en verdensfravendthed, der ikke ser, at drømmens opfyldelse kun sker ved ånden, ved kærlighedens skabermagt.

Afskeden med verden er ikke en betingelse for det sande evighedsliv, men hos Grundtvig endnu et bedrag, der skal gennemskues, før det bliver muligt *i verden* at komme i berøring med paradiset.

Som hos Kingo sker der også i Grundtvigs salme en afgørende vending omtrent halvvejs, og det er herfra, at salmen bliver en modsalme til Kingo. Fra strofe syv og frem sker der det, at paradiset manifesterer sig i det jordiske til trods for, at salmen ellers havde gjort den slags umuligt:

”O, Kiærligheds Aand!
Lad barnlig mig kysse din straalende Haand,
Som rækker fra Himlen til Jorderigs Muld,
Og rører vort Øie med Fingre som Guld,
Saa blaalig sig hæver bag buldrende Strand
Det deilige Land!”

Strofen udtrykker på dette afgørende vendepunkt i salmen, hvordan paradiset kommer til syne i det jordiske, og det er Gud, der skaber denne nye mulighed for at ”se”, muligheden for at genvinde det tabte i det jordiske. Mennesket har ikke været i stand til selv at udrette noget – syndefaldet *er* indtrådt – og netop dér kommer troen og kraften til mennesket, ovenfra og ned. På den baggrund skaber Grundtvig det mirakuløse billede af øjet, der berøres af gulfingre og får mulighed for at se landet, det dejlige land, de levendes land. Det jordbundne oplyses af solstrålerne, der når helt ned til mennesket i mudderet og leret. Her tales der til Kingo, herfra bliver ”De Levendes Land” en slags anti-Kingo; Grundtvig viser, hvordan det tabte genfindes i det jordiske, ikke først, som hos Kingo, i det himmelske. Og det er netop ikke kunstnere, men Gud der skaber den nye mulighed.

I strofe otte introduceres dåbstemaet:

”O, himmelske Navn!
Som aabner for vores din hellige Favn,
Saa Aanden, usmittet, kan røre ved Støv,
Og levendegjøre det visnede Løv,
O, lad mig nedknæle saa dybt i mit Leer,
At Gud mig kun seer!”

Det himmelske navn er Kristus – i dåben døbes vi i Jesu navn – og konsekvensen af dåbspagten er da, at forgængeligheden overvindes, at den tabte uskyld genvindes – ”gjenfødt i den hellige Daab!”, som det hedder i strofe ti. Vi skal ikke hæve os op til Gud, men overgive os til vores menneskelighed, for netop i den form finder Gud vej til os – ifølge salmen: Henvisningen til ler alluderer til Adams skabelse, der er gentaget i begravelsesritualet (”af jord er du kommet [...]”) i Første Mosebog 2,7.

Strofe ni til elleve alluderer til Paulus' berømte Første Korintherbrev: "Så bliver da tro, håb, kærlighed, disse tre. Men størst af dem er kærligheden." Troen omtales i strofe ni, og i strofe ti omtales håbet, det håb, der skænkes i dåben, hvor Kristus bliver den døbtes bror. "Jeg døber dig i Guds, Faderens og Sønnens hellige navn". Håbet er "ei meer", hedder det lidt besynderligt, men det betyder, at håb erstattes af glæde, når alting opfyldes i foreningen med Kristus.

Som hos Paulus er også kærligheden størst hos Grundtvig, og også i denne sammenhæng får dåben en central betydning. Det er Grundtvigs nye kristendomssyn, der finder vej i salmen: Menigheden, ikke primært kirken, bærer kristendommen. I dåben sker der en fuldstændig forvandling af mennesket i og med trosbekendelsen; Gudsriget kommer til mennesket i stroferne elleve og tolv, hvor der sker en forening med Gud i en bøn om kærlighed. Særligt strofe 12 er i den henseende betydnings- og gådefuld:

"Vor Fader saa huld!
Du giærne vil throne i Templet af Muld,
Som Aanden opbygger i Midlerens Navn,
Med rygende Alter i Menneske-Favn,
Med Himmellys-Bolig af Gnisten i Løn
Til Dig og din Søn!"

Herom skriver Finn Abrahamowitz i sin bog om Grundtvig, *Danmark til lykke*, fra 2010: "Ånden opbygger i midlerens, i Jesu navn, en trone for Gud i mennesket = templet af muld. Denne trone i menneskefavnen eller brystet er et rygende alter: Mennesket er (takket være tro, håb og kærlighed) et alter, hvorfra der bedes eller ligefrem stiger offerrøg op. Den gnist, der er ophav til al livskraft, og som gemmer sig (i løn) i mennesket, gør mennesket til en bolig for det himmelske lys." Man kan her føje til, at negationen af Kingo jo netop ses ved, at Guds trone ikke kun er i Abrahams skød, men at Gud også troner i muld. I den afsluttende trettende strofe hedder det så endelig:

"O, Christelighed!
Du skiænker vort Hjerter hvad Verden ei veed;
Hvad svagt vi kun skimte, mens Øiet er blaat,
Det lever dog i os, det føle vi godt,
Mit Land, siger Livet, er Himmel og Jord,
Hvor Kiærlighed boer!"

I kristeligheden, i ligheden med Kristus, får mennesket skænket alt det tabte igen, og når verden ikke véd det, skyldes det, at mennesker forgæves har forsøgt at nå det paradisiske ved egen kraft. I Johannes 14, 6 hedder det: "Jesus sagde til ham: 'Jeg er vejen og sandheden og livet; ingen kommer til Faderen uden ved mig'." Livet, det levendes land, er himmel og jord, tydeligere kan Grundtvigs anti-dualisme næppe formuleres, og det er åbenlyst i direkte strid med Kingos salme. Til trods for, at Grundtvig lægger afstand til – korrigerer og nuancerer – nogle centrale antagelser i romantikkens kunstsyn, er "De levendes land" stadig et fuldbåret udtryk for den romantiske harmonilære, der imidlertid bryder sammen i modernismens forestillinger om den "tomme transcendens" (Hugo Friedrich). Interessant er det derfor at se, hvordan Ole Sarvig "svarer" Grundtvig i *sin* salme, "Frostsalmes for to eller tre" fra 1948. Men det må vente til en anden god gang.